

VIKBA11

Selekční jazyky

20. 10. 2017: Morfologie a struktura SJ (P5)

FF MU, podzim 2017

Mgr. Josef Schwarz

126172@mail.muni.cz

Pořádací znak (PZ)

Systematické SJ

- klasifikační znak
- notace
- slovní vyjádření

Předmětové SJ

- SJ typu PH
  - předmětové heslo
  - předmětový prvek
- Deskriptorové SJ:
  - lexikální jednotka
    - deskriptor (preferovaná LJ)
    - nedeskriptor (nepreferovaná LJ)

⇒ **základ: kód**

- 553.068.9 Metamorfovaná ložiska
- 004.354.5 Myši
- 180 Středověká filozofie

⇒ **základ: přirozený jazyk**

- ložiska metamorfovaná – těžba
- myši (hlodavci) – škody na úrodě
- středověká filozofie – důkazy boha teleologické
- metamorfovaná ložiska
- myši
- středověká filozofie

Morfologie PZ (SSJ)

○ Systematické SJ (klasifikační znak)

Třída - Skupina klasifikovaných pojmů vzniklá na základě shodných charakteristik za účelem definování sémantických vztahů mezi nimi, která je označena notací. Tvoří základní prvek klasifikačního systému označující základní kategorii.

● notační systém (notace)

- typy notace podle druhu použitých znaků
  - alfabetská notace (KK, Odee, ЖД/КЛ)
  - numerická notace (III.V, 4.6)
    - desetinná notace (656.7)
  - alfanumerická notace (smíšená notace) (A65, ЖIII.X)
- typy notace podle počtu znaků
  - binární notace (06-11)

Morfologie PZ (SSJ)

○ Systematické SJ

- ● ● ● ●
  - typy notace podle struktury
    - expanzivní notace (pohostinnost notace)
    - lineární notace (A11, A12, A13...)
    - hierarchická notace (A11, A11.1, A11.1.01...)
  - mnemotechničnost notace (L1.0 – literární teorie)
  - separátor notace

Morfologie PZ (PSJ)

- předmětová hesla

- prvky PH

- struktura PH

- jednočlenné

- heslo (vstupní prvek) – hlavní téma dokumentu

- vícečlenné PH (řetězec PH)

- heslo (vstupní prvek) – hlavní téma dokumentu (+doplněk hesla)

- podheslo (specifikuje význam hesla) – vedlejší téma dokumentu (+doplněk podhesla)

- heslo (doplněk hesla) – 1. podheslo (doplněk 1. podhesla) – 2. podheslo (doplněk 2. podhesla)

- inverze sousloví

- ČSN 010188

- *Dvořák, Antonín (dramatik) – hry divadelní - bibliografie*

Morfologie PZ (PSJ)

○ Deskriptorové SJ

● lexikální jednotky (deskriptory, nedeskriptory) → tezaurus

● řízení slovníku (vocabulary control)

- prekoordinace/postkoordinace
  - sémantický/syntaktický rozklad
- přirozený/invertovaný slovosled
- volba deskriptoru, nedeskriptorů (řešení synonymie, kvazisynonymie, hierarchizace vztahu ekvivalence)
- homografy, polysémy - *relátory*
- plurál/singulár
- forma lexikální jednotky (pravopis, zkratky apod.)

● deskriptorový odstavec

● ČSN 010193 (jednojazyčné tezaury), ČSN 010172 (vícejazyčné tezaury)

Prekoordinace/postkoordinace

ce

- sémantický rozklad – nedoporučuje se (př.: *barometr = tlak + měření + přístroj*)
- syntaktický rozklad (př.: *knihovnické časopisy = knihovnictví + časopisy*)
- prekoordinace:
  - sousloví je běžné a užívané (př.: *informační zdroje, invalidní vozík*)
  - rozklad vede ke ztrátě významu (př.: *filozofie dějin, letadlová loď*)
  - sousloví obsahuje vlastní jméno (př.: *Bradfordův zákon, Planckova konstanta*)
  - modifikátor ztratil původní význam (př.: *lehký průmysl*)
  - modifikátor bez přímého vztahu (př.: *stromová struktura*)
  - sousloví se „středním členem“ (př.: *benzinový motor*)
  - synkategorematická substantiva (př.: *umělé květiny, čokoládová vejce, světelný rok*)

Prekoordinace/postkoordinace

○ postkoordinace

- Základ: vlastnost/část x modifikátor:nositel/celek (př.: *lodní motor* = *lodě* + *motory*; *knihovní personál* = *knihovny* + *personál*)
- Činnost/objekt (př.: *signování knih* = *signování* + *knihy*; *indexace článků* = *indexace* + *články*; *stěhování ptáků* = *stěhování* + *ptáci*)

○ Příklad pravidel pro sousloví

- [Appendix A – AAT compound term rules](#). In Aichison, J., Gilchrist, A., Bawden, D. *Thesaurus construction and use : a practical manual*. 4th ed. Chicago : Fitzroy Dearborn Publishers, c2000.

Charakteristika slovníku SJ

- založen na:
  - SSJ: klasifikaci
  - PSJ: oborové terminologii
- obvykle strukturován pomocí sémantických vztahů
- slovník SJ se nazývá:
  - SSJ: klasifikační tabulky
  - PH: předmětový heslář
  - DSJ: tezaurus
- hlavní část uspořádána:
  - SSJ: systematicky
    - klasifikační schéma
  - PSJ: abecedně

Charakteristika slovníku SJ (pokr.)

○ pomocná část uspořádána:

● SSJ: abecedně

- např. abecední nebo rotovaný (permutovaný) rejstřík

● PSJ: systematicky

- tezaurus: kategorie – mikrotezaury (tematické oblasti)

● graficky

○ použití fazet

● SSJ: fazetový klasifikační systém

● DSJ: fazetový tezaurus (thesaurofacet)

Struktura slovníku SJ (vztahy mezi PZ)

Obecně

- paradigmatické/syntagmatické vztahy (apriorní/aposteriorní)

- hierarchie

- partitivní vztah (celek-část), generický vztah (rod-druh), logický vztah (příčina-následek apod.) ad.
- polyhierarchie

- asociace

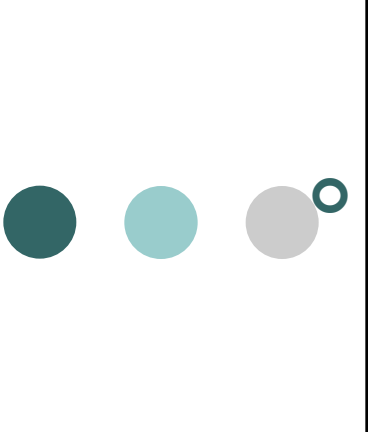
- ekvivalence

○ SSJ

- „silná“ hierarchie

- asociace (viz též)

Struktura slovníku SJ (vztahy mezi PZ)

-
- PH
    - částečná hierarchie
    - částečná asociace (viz též)
    - částečná ekvivalence (viz)
  - DSJ (T)
    - hierarchie
      - nadřazený deskriptor (ND/BT)
      - podřazený deskriptor (PD/NT)
    - ekvivalence (nedeskripty)
      - (VIZ/USE – EKV/UF)
    - asociace
      - příbuzný deskriptor (AD/RT)

Syntax (pravidla pro užívání slovníku SJ)

SSJ

- monohierarchický/fasetový klasifikační systém
- hlavní znaky
- pomocné znaky (pomocné tabulky)
  - všeobecné pz (např. pomocný znak místa, času, jazyka, formy apod.)
  - specifické pz
- rozvinuté znaky (hlavní z.+pomocný z.)
- složené znaky (hlavní z.+hlavní z.)
  - spojovací symboly (přiřazení, rozšíření, vztah)

Syntax (pokr.)

PH

- heslo (doplněk hesla) – podheslo (doplněk podhesla)
- kombinace prvků předmětového hesla
- rozvíjení předmětového hesla

DSJ (T)

- indexační pravidla
- nedeskriptor->deskriptor
- postkoordinace
- gramatické prvky
  - role – A (X), B (Z), C
  - spoje – A (1), B (2), C (1), D (2)